



אשכולות

העלון השבועי של תנועת "כפר ביבנה"

"לזכר עולם יהיה צדיק" לע"נ מרן ראש הישיבה הרב חיים יעקב גולדוויכט זצ"ל בן הרה"ח ישראל אלעזר זצ"ל נלב"ע ב' באדר א' ה'תשנ"ה ת.נ.צ.ב.ה.

שמחה או ליצנות?

הרב אריה שטרן שליט"א

פרשת "פקודי"
א' באדר ב' ה'תשס"ז
ג'ליון מס' 56 (שנה שניה)

זמני השבת

ער"ש: 17: 21
מוצ"ש: 18: 21

זמני השבוע

(משבת פקודי - יום ו')
(ע"פ אופק תל-אביב)

4.22-4.30	עלות השחר
5.03-5.10	זמן ציצית ותפלין
6.52-5.59	הנץ החמה(מישור)
8.01-8.05	סו"ז ק"ש מג"א
8.51-8.55	סו"ז ק"ש גר"א
9.50-9.54	סו"ז תפלה
11.50-11.52	חצות היום
12.20-12.21	מנחה גדולה
17.49-17.44	שקיעת החמה

הדף היומי: נדרים עח-פד'

דיני השבוע ומנהגיו

בכל תפילות השבת מזכיר "יעלה ויבוא". בשחרית אומרים הלל בדילוג. מוציאים שלושה ספרי תורה. בראשון קוראים לשהה בפרשת השבוע.

העולה ששי אינו אומר "חזק" בהשלמת הספר, כדי שלא יפסיק קודם הברכה.

בשני לשביעי בקריאת ראש חודש בפרשת פינחס. מניחים ס"ת שלישי, ואומרים חצי קדיש.

בשלישי קוראים למפסיר בתחילת פרשת "כי תשא", עד "לכפר על נפשותיכם".

הפטרה: "בן שבע שנים יהואש במלכו" (מלכים ב' יב; א'). נוהגים שקטן לא עולה למפסיר.

לא אומרים "אב הרחמים" ולא מזכירים נשמות.

מוסף של שבת ראש חודש: "אתה יצרת".

במנחה מוסיפים "יעלה ויבוא" ולא אומרים "צדקתך צדק".

מ שנכנס אדר מרבין בשמחה - האם מושגי השמחה והליצנות זהים? בתחילת תהילים כבר מלמד אותנו דוד המלך להתרחק מן הלצים: "אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים ובדרך חטאים לא עמד ובמושב לצים לא ישב". חז"ל התייחסו באופן קשה וחמור מאד ללצים: "ד' כיתות אינם רואים פני שכנה - כת חנפים, כת לצים, כת דוברי שקרים, כת מספרי לשון הרע" (מס' ע"ז דף י"ח). ובמאמר נוסף: "כל המתלוצץ יסורים באים עליו שנא' ועתה אל תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם, אמר להו רבא לרבנן במטותא מינייכו דלא תתלוצצו דלא ליתו יסורין עליכם" (מס' סוטה דף מ"ב).

לעומת הליצנות הפסולה, השמחה היא יסוד גדול בעבודת ה', וכמו שנאמר "עבדו את ה' בשמחה", וכבר האשימה אותנו התורה אם לא נשמח בעבודת ה', וכפי שנאמר בתוכחה "תחת אשר לא עבדת את ה' בשמחה ובטוב לבב מרוב כל".

רבינו הרמב"ם הגדיר את החילוק שבין השמחה המבוקשת לבין הליצנות הפסולה: "כשאדם אוכל ושותה ושמח ברגל לא ימשך ביין ובשחוק ובקלות ראש ויאמר שכל מי שיוסיף בזה ירבה במצות השמחה, שהשכרות והשחוק הרבה וקלות הראש אינה שמחה אלא הוללות וסכלות, ולא נצטוינו על ההוללות והסכלות אלא על השמחה שיש בה עבודת יוצר הכל, שנאמר תחת אשר לא עבדת את ה' בשמחה, הא למדת שהעבודה בשמחה, ואי אפשר לעבוד את השם לא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך שכרות" (הל' יו"ט פ"ו ה"כ).

כיוצא בזה הגדיר המהר"ל: "הדבר שהוא היפך הכנעה וכובד ראש, כאשר ימשך האדם אחר ליצנות שהוא מעשה שחוק והיתול ודבר זה הוא אסור לגמרי" (נ' הליצנות פ"ב).

כשיגשימים להתפלל לימודנו חז"ל שאין עומדים להתפלל מתוך קלות ראש אלא מתוך כובד ראש, שזה היפך הליצנות. תפילה היא עבודה שבלב, ויסוד העבודה הוא בכובד ראש. יחד עם זה שהעבודה צריכה להיות בשמחה, צריכה היא גם כובד ראש ורצינות. כשיש ליצנות אין עבודה, כשיש עבודה יש שמחה.

המודרש בפרשת השבוע מדגים לנו מה עושים אותם ליצנים: "אלה פקודי המשכן - ולמה עשה עמכם חשבון, הקב"ה מאמינו שנאמר בכל ביתי נאמן הוא ולמה אמר להם משה בואו ונחשב לפניכם, אלא ששמע משה ליצני ישראל מדברים מאחריו שנאמר והביטו אחרי משה, ומה היו אומרים חמי קדל דבריה דעמרם, וחברו אומר לו אדם ששלט על מלאכת המשכן אין אתה מבקש שיהא עשיר, כששמע משה כך אמר להם אתן לכם חשבון" (שמו"ר פקודי נ"א, ו).

המשכן הוא המקום של עבודת ה', עמוד העבודה הוא במשכן על ידי הקרבנות, וכלפי המקדש אנו מצוים במורא מקדש. אמנם דוקא שם היתה שמחה גדולה, "ושמחתם לפני ה'", "יפה נוף משוש כל הארץ".

חלק גדול מהמשימה של מחיית עמלק זו המחיייה של מידת הליצנות, שכן לימדו אותנו חז"ל: "לץ תכה ופתי יערים (משלי יט, כה) - לץ תכה זה עמלק, ופתי יערים זה יתרו" (תנחומא יתרו ג). שיטתו של עמלק זו הליצנות, והמלחמה בעמלק נעשית בפורים על ידי ריבוי השמחה. ריבוי שמחה של עבודת ה' בקדושה, הוא המוחק את הליצנות הפסולה.

יהי רצון ונזכה לנצל את ימי חודש אדר בכלל ואת ימי הפורים בפרט להתחזקות ועלייה בעבודת ה', ובעיקר לשמחה גדולה בעבודת ה'. לא נבוא לכך מתוך ליצנות אלא מתוך יראת שמים אמיתית, ומתוך כך יערה עלינו ה' ממרום שפע של שמחה לכל השנה כולה, אמן.

ה מקרה: ראובן נתן לשמעון את דירתו במתנה. לאחר זמן באו קרוביו של ראובן, והוכיחו כי לראובן מנת משכל נמוכה מאד, הוא בעל פיגור שכלי, וכי הוא לא מבין את משמעות מעשיו. המקבל טוען כי המתנה ניתנה כדין וכדת, וודאי שהבין את העובדה שהוא נותן במתנה את הדירה.

א. הגדרות "שוטה" ו"פתי"
הרמב"ם מגדיר "שוטה" בהלכות עדות (פרק ט הל' ט, על סמך הגמ' בחגיגה ג ע"ב):
"השוטה פסול לעדות דבר תורה לפי שאינו בין מצוות. ולא שוטה שהוא מהלך ערום ומשבר כלים וזורק אבנים בלבד, אלא כל מי שנטרפה דעתו ונמצאת דעתו משובשת תמיד, אפילו בדבר מן הדברים, אע"פ שהוא מדבר ושואל כעניין בשאר דברים, הרי זה... בכלל השוטים ייחשב".

כלומר, שוטה יכול להיות אדם חכם, אבל השתבשה דעתו. אדם בעל מנת משכל נמוכה, לפיכך, אינו שוטה, שהרי מצבו הוא הפוך בדיוק. דעתו אינה חייבת להיות משובשת, אלא שיכולותיו הקוגניטיביות חלשות. מה דינו?
לדבר זה לא מצאנו התייחסות בגמרא, אבל הרמב"ם מגדיר (שם, הל' י):

"הפתיים ביותר, שאינם מכירין דברים הסותרים זה את זה, ולא יבינו ענייני הדבר כדרך שאר עם הארץ... הרי כל אלו בכלל השוטים. ודבר זה לפי מה שיראה הדיין, שאי אפשר לכוון הדעות בכתב".

כלומר, באופן בסיסי "פתי" יכול להיחשב כשוטה, אבל זה תלוי בשאלה, האם הוא מבין את הדבר שהוא עושה או לא. אם הוא מבין, הרי שאינו בכלל השוטים, ואם אינו מבין, הרי שהוא כשוטה, והדבר מסור לדיין.

ב. מעשי "פתי"
מצאנו התייחסויות בפוסקים למעשים שונים של פתי, למשל, לעניין קידושין (רמ"א, אבן העזר סי' מד):

"שוטה ושוטית אין להם קדושין לא מדברי תורה ולא מדברי סופרים, לא שנא עם כיוצא בהם לא שנא עם פקחים. הגה: ודוקא שוטה גמור, אבל אם דעתו צלולה, אע"פ שהיא דלה וקלושה הרבה... חוששין לקדושין".

וה"חלקת מחוקק" (שם) כותב:
"המעייין... יראה שפסק בדעתו צלולה דהוי קדושין...".

כלומר, קידושי פתי בהנחה שהוא מבין את מעשיו, הם קידושין גמורים.

וכן כתב המהרי"ט בתשובה (חלק ב, אה"ע סי' יז):

"...ועוד דלא כתב הר"מ כן אלא לענין עדות... אבל כשאנו באין לקיים עמו דבר כמו מקח וממכר וגישין וקידושין ומסברי ליה וסבר ואנו מכירין בו שהבין הדברים כגון זה לאו שוטה הוא והרי הוא כפקח לכל מה שעושה בדעת לפנינו".

כלומר, באופן בסיסי, מעשי הפתי חלים, אלא שצריך לבדוק האם הוא הבין את המעשה או לא.

ואם כך, יש כאן מקום לדון, שהמקבל יכול לטעון, שמכיוון שבשעת המתנה הוסבר לנותן העניין, והובהרה לו העובדה שהוא נותן את דירתו במתנה, הרי המתנה חלה, ועל קרוביו הראיה שלא כך היה.

ג. מעשים המוכיחים שטות מחמת עצמם

אלא, שדבר זה היה ניתן לטעון אמנם, אילו היה המדובר במכירה. אבל כאן הרי היתה מתנה. בכגון דא כותב ה"עונג יום טוב" (סי קנג) שהדין שונה, ומבסס הוא את דבריו על גמ' בבבא בתרא (קנה ע"ב):

"דהווא... דאזיל זבין נכסי ואתא לקמיה דרבא, אמר להו: לא עשה ולא כלום... התיסותא יתירתא הוא ביה, דהוה קא משחרר להו לעבדיה".

שם מדובר על אדם שלא היה ברור אם הוא עדיין קטן או לא, שביצע עסקה, ורבא ביטל אותה, והסיבה היא שהוא שחרר עבדיו ולכן רבא הניח שעדיין אין בו דעת.

לכאורה, יש כאן בעיה, שהרי גדול יכול לשחרר עבדיו? אלא, שכאשר אדם שיש בו דעת משחרר עבדיו, אנו מניחים שהוא פועל כך למרות המשמעות של הדבר. אבל כאשר לא ברור אם יש בו דעת, הרי עצם השיחרור פושט לנו את הספק – אין בו דעת!

וכך כותב ה"עונג יו"ט":

"... אבל כשמכר דרך שטות כגון שוה מנה בדינר וכדומה אף שהסבירו לו היטב עניני המכירה וידע שמכר הקרקע והרי הוא יוצאת מרשותו. מ"מ כיון שאלו ה' פקח גמור לא ה' מוכר כלל לא מהני מכירתו. ואף דבפקח גמור אם מוכר שוה מנה בדינר היכא דליכא דין אונאה כמו בקרקע או אם אמר יודע אני שיש בו אונאה מכירתו קיימת היינו משום כיון דפקח הוא ידע ומחיל. אבל בפתי אמרינן שעשה זה מחמת פתיותו. ודוקא היכא דליכא פתיות בעצם המעשה בזה כתב המהרי"ט דכשאנו באין לקיים עמו דבר ורואין בו שהבין הדברים מעשיו קיימין. אבל כשעשה דרך פתיות מאי מהני הא דהסבירו לו עניני מכר?"

כלומר, אפילו במכירה בזול, שבגדול היא תחול כי אין אונאה לקרקעות, בפתי היא לא תחול, כי לעולם נתלה שעשה זאת מחמת פתיותו.

ועל כן גם בנידון דידן, אפילו נניח שהנותן הבין את עניין המתנה, הרי אין במעשיו כלום.

השאלה השבונית

שתי הודאות בפורים

הרב בן ציון אלגזי שליט"א

כתב הט"ז (שו"ע או"ח ס' תרצה ס"ק א'): "צריך האדם לתת שבח לו יתברך על טובה כפולה שעשה עמו: האחד הוא פורענות שהביא הוא יתברך על המן, ואילו לא התברך מרדכי אלא היה ניצול עם כל ישראל, דינו, אלא שברכו למרדכי בגדולה והטובה יתירה".
וקשה, איך אפשר להודות על גדולת מרדכי, הרי גדולה זו לא מצאה חן בעיני הסנהדרין, ולכן הורידו אותו מגדולתו, כפי שכתב הט"ז בעצמו (יו"ד ס' רנא ס"ו), שביטל מתורתו ועסק בהצלת נפשות והורידוהו חכמים מגדולתו?

התשובה תפורסם בע"ה בגיליון הבא

התשובה לשבע עשר: שאלנו, מהו העונש מידה כנגד מידה שניתן לושת, וכי היה לה הבדל אם תבוא ערומה בשבת או ביום חול? ונענה, שאין עניינו של עונש מידה כנגד מידה שיהיה בדיוק כמו החטא מצד ההענשה שבו, אלא שילמדו כולם בגין מה חטא, וזאת ע"מ שיראה ויתקן. לכן, אמנם אין עונש ביזיון חמור יותר לושת בשבת מאשר ביום חול, אך כך ילמדו כל הסובבים אותה על מה נגזר עליה שתבוא ערומה לפני המלך, וזה יקרה אם זה יקרה בדיוק כמו צורת החטא, היינו בשבת.

מזל טוב

לספי קצבורג (ה'), לנישואיו
לנתנאל וייס (ד'), לנישואיו
לגלעד ארנון (ה'), לנישואיו

עבדתי בישיבה בבין הזמנים בחודש מנחם-אב, חלפו להם כמה חודשים ועברה שנת השמיטה, האם הפסדתי שכרי?

פסק השולחן ערוך (חו"מ ס' סז ס"ט):

"שכר שכיר, אינו משמט. ואם זקפו עליו במלוה, משמט".

ולכן, מגיע לך התשלום, אא"כ נכתב שטר הלואה שחייבים לך תשלום.

הלוותי לחברי סכום כסף לשנתיים, אך שכחתי שבינתיים חולפת שנת השמיטה, האם הפסדתי חובי?

נבאר את סוגיית "המלוה חבירו לעשר שנים".

נאמר במסכת מכות (ג):

"איכא דאמרי המלוה חבירו (בשטר) לעשר שנים אין שביעית משמטתו וביאר רש"י: אין שביעית משמטתו, ואע"ג דאתי לידי לא יגוש, השתא מיהא לא קרינן ביה לא יגוש".

ופסק הרמב"ם (הל' שמיטה ויבל פ"ט ה"ט): "המלוה את חברו וקבע לו זמן לעשר שנים אינו משמט, אף ע"פ שהוא בא לידי לא יגוש הרי הוא עתה אינו יכול לנגוש, התנה עמו שלא יתבענו שביעית משמטת".

ופסק השולחן ערוך (חו"מ ס' סז ס"י):

"המלוה את חברו וקבע לו זמן לעשר שנים או פחות או יותר, אין שביעית הבאה בתוך הזמן משמטתו, דהשתא לא קרי ביה לא יגוש (דברים טו, ב)".

חסכתי עד עתה עשרים אלף ₪ בבנק, מה עלי לעשות טרם תעבור שנת השמיטה ואפסיד את חובי?

כאן עלינו לבצע את תקנת פרוזבול:

למדנו במסכת שביעית (פ"י מ"ג):

"פרוזבול אינו משמט זה אחד מן הדברים שהתקין הלל הזקן כשראה שנמנעו העם מלהלוות זה את זה ועוברין על מה שכתוב בתורה (דברים טו) השמר לך פן

יהיה דבר עם לבבך בליעל וגו' התקין הלל לפרוזבול".

וכן במסכת גיטין (לו):

"תנן התם: פרוזבול אינו משמט, זה אחד מן הדברים שהתקין הלל הזקן, שראה את העם שנמנעו מלהלוות זה את זה ועברו על מה שכתוב בתורה השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל וגו', עמד והתקין פרוזבול; וזה הוא גופו של פרוזבול: מוסרני לכם פלוני דינין שבמקום פלוני, שכל חוב שיש לי אצל פלוני שאגבנו כל זמן שארצה, והדיינים חותמים למטה או העדים".

ופסק הרמב"ם (הל' שמיטה ויבל פ"ט ה"ז):

"כשראה הלל הזקן שנמנעו מלהלוות זה את זה ועוברים על הכתוב בתורה השמר לך פן יהיה דבר וגו' התקין פרוזבול כדי שלא ישמט החוב עד שילוו זה את זה, ואין הפרוזבול מועיל אלא בשמטת כספים בזמן הזה שהיא מדברי סופרים, אבל שמטה של תורה אין הפרוזבול מועיל בה".

פורים: תחפושות, הכאת המן, הסעודה שלאחר הצום

'נוהגים להתחפש בפורים, והתירו ביום זה לגבר ללבוש בגד אשה ולאשה בגד איש לאחר שאין מכוונים אלא שלמחה בעלמא'. (רמ"א או"ח ס' תרצו ס"ח)

1. משום שמובא בב"ר: "רב כי הוי מטי להמן בפורים, אמר ארור המן וארורים בניו, לקיים מה שנאמר: 'ושם רשעים ירקב'". (אוצר כמ"י ס' נ' ס"ק ג')
2. רמז למנהג 'והיה אם בן הכות הרשע', בסופי שלוש התיבות הראשונות נרמז "המן". (לבוש ס' תרצו ס"ק יז)
3. בתחילה הילדים היו מציירים צורת המן או כותבים שמו על עצים ואבנים ומכים בהם כדי שימחה צורתו וימחק שמו לקיים "תמחה את זכר עמלק", "ושם רשעים ירקב". (אבודרהם עמ' רט בשם אבן יריח)

יש נוהגים שאין אוכלים בשר בליל פורים אחר התענית. (כלבו ס' מה בשם הרא"ש, יוסף אמוץ ס' תתרט)

מאחר שהתקינו שסעודת פורים היא ביום לאחר מנחה, נהגו לא לאכול בערב שאחרי התענית בשר, כדי שלא יטעו ויאמרו שזו היא סעודת פורים, וזו זמנה. (שם) ויש שכתבו שכיום לא נוהגים מנחה זה. (פמ"ג שם, וט"ז שם)

1. ע"ש שדרשו: "אסתר מן התורה מניין שנאמר ואנכי הסתר אסתיר פני". (טעמי המנהגים ס' תתצב בשם בני יששכר)
2. דרשו חז"ל על בני ישראל שהשתחוו לצלם בימי נבוכדנאצר, ונענשו בימי המן "הם עשו אלא לפני, אף הקב"ה לא עשה עמהם אלא לפני". (אוצר כמ"י ס' נ' ס"ק ג')
3. בגלל העניים המתביישים לבקש צדקה בגלוי, וכאשר יתחפשו ולא יכירום יוכלו לבקש ולקבל צדקה. (פורים וחודש אדר לרב צבי כהן עמ' צז)
4. מצאנו התחפשויות במגילת אסתר: "לא הגידה אסתר את עמה ואת מולדתה", "ויקדע מרדכי את בגדיו וילבש שק ואפר", "איש אשר במלך חפץ ביקרו, יביאו לבוש מלכות", "אמר ר' יוחנן: בגתן ותרש שני טרסיים היו, והיו מספרים בלשון טורסי וכו', והם לא יודעים כי מרדכי מיושב לשתכ הגזית היה, ויודע בשבעים לשון", איתא בפרקי דר' אליעזר, שהיה זה אליהו הנביא שהתחפש לחרבונא ואמר לאחשוורוש בשעת כעסו על המן: "גם הנה העץ אשר עשה המן למרדכי אשר דבר טוב על המלך".

סוכות דבעינן "לכס" ומותר להקנות הלולב ביו"ט הואיל וזהו צורך היום.

דעה אחרת מובאת בר"ן והיא שיש לעשות את הסעודה (בט"ו שחל בשבת) ביום שישי מפני שבשבת לא ניתן לעשותה עפ"י הירושלמי וביום ראשון לא ניתן לעשותה שהרי כתיב "ולא יעבור" וממנו לומדים שלא ניתן לאחר את הקריאה לאחר ט"ו והוא הדין גם בסעודה. הר"ן דוחה דעה זו ואומר שכל הקפידא של "ולא יעבור" היא לגבי הקריאה ולא לגבי השמחה.

למעשה כותב הבית יוסף שמנהג ירושלים הוא לקרוא את המגילה ולגבות מתנות לאביונים ביום שישי, בשבת לקרוא בתורה ומפטיר "ויבא עמלק" ולהפטיר ב"פקוד פקדתי", וכן לומר "על הניסים" וביום ראשון עושים הסעודה ומשלוח מנות, וכ"פ בשו"ע בסימן תרפ"ח.

יש מהדרים לעשות סעודה גם בשבת ע"י כך שמוסיפים בסעודה או שאוכלים סעודה שלישית מוקדמת ואחה"צ עושים סעודה מיוחדת לכבוד פורים. וכן פסק הפר"ח, וטעמו, ששיטת הירושלמי שאין מערבין שמחה בשמחה לא נפסקה להלכה שהרי נקטינן דמותר לישא אשה בפורים וזאת ראייה שמותר לערב שמחה בשמחה ולכן גם סעודת פורים מותר לעשות בשבת. הגר"מ שטרנבוך כותב שאין לשתות לבסומו בשבת משום שמבטל את מצוות "זכור את יום השבת" אבל האחרונים חולקים עליו ואומרים שלאחר חתימת התלמוד אין לנו לחדש דינים מדעתנו. וה"ה לעניין משלוח מנות שיש לקיימו בשבת, אך אלו שאינם סומכים על הערוב יכולים להזמין אנשים לביתם ולתת להם משלוח מנות או להזמין לסעודה בביתם. ויש מההדרים לקיים אף ביום שישי את מצוות סעודה ומשלוח מנות. לפי הנפסק בשו"ע הסעודה ביום א' היא רק תשלומין לשבת ואינה יום פורים בעצם, וא"כ יש לדון לגבי דין הספד ותענית (עוד הסעודה) שהדעת נוטה לומר שיהיה אסור בירושלים אך בני הפרזים יהיו מותרים לכאן' בהספד ותענית ביום א' ולכן יש להם לומר תחנון (לדינא זו מח' הפוסקים) וצ"ע.

בערי הספקות לכאורה יש לקיים את כל דיני הפורים ביום שישי וזאת משלוש סיבות:

- בכל שנה דעת הפר"ח שבערי הספקות רק מקרא מגילה נהוג בט"ו ושאר מצוות היום א"צ לקיים פעם שנייה. (בשנה רגילה ראוי לנהוג כשאר פוסקים שמצריכים לשוב ולקיים את כל מצוות היום גם בט"ו).
 - ישנן דעות בראשונים שגם בשנה זו כל מצוות היום חלות ביום שישי י"ד אדר או שניתן לצאת ידי חובת סעודת פורים בשבת.
 - בירושלמי כתוב שמוקף שקרא בי"ד יצא יד"ח בדיעבד (ואע"פ שלכאורה הבבלי חולק) וכן פסק הגר"א.
- אך למעשה כתב בלוח א"י להרי"מ טיקוצ'ינסקי לקיים את מצוות היום בערי הספקות גם ביום ראשון.

לסיכום ישנן 3 שיטות מתי יש לקיים את הסעודה ומשלוח מנות בשנה זו:

- שיטת הירושלמי, הרי"ף, הר"ן והשו"ע - ביום ראשון ט"ו אדר.
- שיטת המהרל"ב"ח והפר"ח - בשבת ט"ו אדר.
- שיטה יחידאית המובאת בר"ן - ביום שישי י"ד אדר.

ובשולי המאמר נוסף מענייני דיומא ממש - דין סעודת ר"ח שחל בשבת.

נפסק בשו"ע סי' תי"ט שמצווה להרבות בסעודת ר"ח, והואיל ואין חיוב בסעודת ר"ח, רק מההדרים מוסיפים מאכל בסעודה לכבוד ר"ח, לכן לא הובא בפוסקים שיש לעשות סעודה מיוחדת ביום א' במקרה שר"ח חל בשבת, שהרי אינה חובה וגם אם היתה חובה יכולנו לסמוך על דעת המהרל"ב"ח והפר"ח שסעודת פורים ור"ח החלים בשבת, זמנן הוא בשבת.

בשנה זו חל פורים דמוקפין ביום שב"ק (יש לציין שפורים דפראים עפ"י קביעת הלוח אינו יכול לחול בשבת) ע"כ נדון במאמר זה בשיטות השונות אימתי לקיים את מצוות היום.

שנינו במגילה רפ"א - "חל (ל') להיות ע"ש, עיירות גדולות ומוקפות חומה (קוראים מגילה) בו ביום". דהיינו בדין קריאת המגילה פשוט שזמנה במוקפין ביום שישי. ומבואר הטעם בגמ' משום גזירה דרבה - שמא יעבירו ד"א ברה"ר, ורב יוסף אמר משום שעניינה של עניים נשואות למקרא מגילה (בשעה שכולם באים לבית הכנסת נותנים מתנות לאביונים). ומעירים בעלי התוס', שרב יוסף סובר גם כטעמו של רבה והנפק"מ היא במקדש שאין שבות אין קורין בשבת מטעם דרב יוסף. וע"כ כתבו הפוסקים שמתנות לאביונים הוא ביום קריאת המגילה, מפני שעניינה של עניים נשואות למקרא מגילה.

מעבר לזאת לא מצאנו בבבלי התייחסות נוספת לט"ו שחל בשבת וזאת מהסיבה הפשוטה שבבל דינה כפרוזה ולכן אין נפק"מ הלכתית לכך. (וכמו שלא דנו בסדר זרעים, רק באקראי). אך בתלמוד הירושלמי מצאנו התייחסות לזמנה של סעודת פורים ושם לומדת הגמרא שסעודת ר"ח וסעודת פורים מאחרים ליום א' ואין מקדימין ליום שישי מהפסוק "לעשות אותם ימי משתה ושמחה" - "את ששמחתו תלויה בב"ד יצא זה ששמחתו תלויה בידי שמים".

ונראה לי להסביר את דברי הירושלמי שאין מערבין שמחה התלויה בידי שמים (יש בכך דבר חידוש שיש דין שמחה בשבת למרות שבשבת אין זכר לדין שמחה, אלא מודגש המושג של עונג) היינו שמחת שב"ק בשמחה התלויה בידי אדם שזו שמחת פורים ושמחת ר"ח שנקבעים בב"ד של מטה (ישראל קדשינהו ליזמנים), וכך משמע מהפני משה. מאידך יש לנו את הסברו של קרבן העדה שאם יעשו שמחת פורים או ר"ח בשבת לא יהיה ניכר שזה לכבוד פורים או ר"ח כיוון ששבת היא בלא"ה יום שמחה.

כירושלמי פסקו הרי"ף והר"ן.

הרא"ה מסביר שפסק הירושלמי קאי על הכפרים שמקדימים את קריאת המגילה ליום הכניסה שסעודה מאחרים ל"ד שהרי השמחה חייבת להיות בזמנה ולכן בנידו"ד הסעודה צריכה להיות בשבת שזהו זמנה (הר"ן אומר שדברי הרא"ה קשה להולמם עם הירושלמי בגלל המשך הגמ' שאומרת יצא זה ששמחתו בידי אדם שעוסק בפורים שחל בשבת).

הרמב"ם מביא את ההלכה של רבה שאין קוראים את המגילה בשבת משום גזירה ולכן מקדימים ליום שישי ואינו מוסיף פרטים נוספים. משמע מדבריו שרק מקרא מגילה נהוג ביום שישי ושאר מצוות נהוגות בשבת (פרט למתנות לאביונים שהרי צריך להקדימם). המהרל"ב"ח פסק לעשות הסעודה בשבת הואיל וכך היא דעת הרמב"ם והרא"ה ומוסיף שיתכן שלמדו שהבבלי חולק עם הירושלמי ולכן פסקו לעשות הסעודה בשבת (לעיל הבאנו הסבר מדוע הבבלי אינו דן בכך ולדברינו יקשה קצת על ראייתו) והלכה כבבלי (למרות שהגר"א כותב שהרמב"ם נוטה בד"כ אחר הירושלמי) וכן מביא תשובה מחכמי צרפת שמביאים ראייה ממח' רב ושמואל בפורים שחל להיות בע"ש מתי קוראים פרשת זכור רב סובר שקוראים בשבת לפני פורים כדי שעשיית יום פורים לא תקדם לזכירת מעשה עמלק, ושמואל סובר שקוראים בשבת ט"ו אדר כדי שעשיית מוקפים וזכירה יהיו בהדי הדדי. ומכאן שעושים סעודה בט"ו בשבת כי זו נקראת עשייה כפי שמפרש רש"י במגילה (ב): שעשייה היא משתה ויום טוב וכדין הסעודה דין משלוח מנות שחיובו מקושר עם חיוב הסעודה. קצת קשה על ראייה זו מכך שגזרה דרבה מאוחרת לתקופת רב ושמואל (שהרי שמואל הוא מדור ראשון לאמוראים ורבה מדור שלישי).

יש מקשים על שיטתו מדוע במשלוח מנות לא גזרו שמא יעבירו ד' אמות ברה"ר? הפמ"ג מתרץ שדווקא במגילה גזרו משום חשש שילך לבקי, והגר"מ שטרנבוך מתרץ שלא חוששים שישכח בשבת היום אלא שיחשוב שמוותר להעביר המגילה ברה"ר לצורך מצווה וזה לא שייך בנותן מתנה לחברו שפשוט שאסור להעביר ברה"ר אע"פ שהמתנה היא מכח חיוב משלוח מנות. וכן יש להוסיף שמוותר לעשות קניין בשבת הואיל וזהו צורך היום כמו בלולב ביו"ט ראשון של